

рого теоретическая и практическая работа творческой группы была апробирована как в урочной деятельности учителей, так и на многих научных конференциях и семинарах и получила позитивную оценку опубликованных результатов.

Ключевые слова: творческая группа, картоведческая компетенция, способности, методы преподавания географии.

УДК 528.9

Л.М. Даценко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАКОРДОННІ НАВЧАЛЬНІ АТЛАСИ ДЛЯ ШКОЛИ. ЄВРОПА

У статті зроблено огляд картографічного забезпечення курсів географії у школах Великої Британії, Греції, Угорщини і Туреччини. Розглянуто системи освіти цих країн. Дано загальну характеристику оформлення і змісту атласів.

Ключові слова: навчальний атлас, географічний атлас, система освіти.

L. Datsenko

FOREIGN EDUCATIONAL ATLASES FOR SCHOOL. EUROPE

The survey of cartographic supply for schools geographic courses in United Kingdom, Greece, Hungary and Turkey is done. Educational systems in these countries are considered. The general characteristic for design and content of atlases is given.

Keywords: educational atlas, geographical atlas, educational system.

Вступ. Карта – це наочний посібник, об'єкт вивчення і джерело знань. Вона є головною мовою географії та методичним стрижнем, що інтегрує знання окремих географічних наук. Географічна освіта не може бути обмеженою тільки підручником. Як і колись, учневі потрібні атласи і контурні карти, а в класах – настінні карти і глобуси. Усі вони є джерелами інформації про навколишній світ, його природу, економіку, історію. Забезпечуючи підвищення якості знань, вони розвивають сприйняття і самостійне мислення учнів.

Вихідні передумови. Атласи, які супроводжують вивчення географії в школі та видаються у різних країнах, мають суттєві відмінності в структурі та оформленні. Це пов'язано зі змістом національних навчальних програм та технічними і фінансовими можливостями спеціалізованих видавництва. Малодослідженим і не розкритим у картографічній та педагогічній науковій літературі України є питання картографічного забезпечення курсів географії у школах різних рівнів за кордоном.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Картографи різних країн мають власний досвід роботи зі школою. Інтеграція України у світовий навчальний процес потребує ознайомлення з іноземним досвідом. У ході дослідження було здійснено огляд географічних атласів для школи різних країн. У статті розглянуто найбільш відомі світові видавництва та окремі маловідомі в Україні видання, які можуть бути цікавими для ознайомлення. Також дається загальний огляд освітніх систем різних країн у контексті

впливу на структуру та зміст шкільних географічних атласів [1 – 9]. Більшість розглянутих іноземних атласів має подібний до українських видань перелік карт. Головну увагу в статті приділено відмінностям іноземних видань від вітчизняних.

Виклад основного матеріалу. Система освіти у *Великій Британії* розвивалась упродовж багатьох століть і на сьогодні досягла високих стандартів якості. Першим важливим нормативним документом, що був присвячений шкільній освіті, став «Закон про освіту» (1944 р.), який у цілому впорядкував систему британської освіти. У Великій Британії освіта є обов'язковою для всіх громадян у віці від 5 до 16 років. Відповідно до адміністративного поділу країни, система освіти поділяється на підсистеми (Англія і Уельс, Північна Ірландія, Шотландія) та складається з трьох рівнів: 1) початкового (Elementary School) — 5-11 років; 2) середнього (Secondary School) – 11-16 років; 3) післяшкільного (Further Education) — 16-18 років. Використовують окремі шкільні програми: англійські та шотландські. Відповідно до Національного навчального плану Великої Британії, введеного у 1991 р., географія у школах викладається на всіх трьох рівнях освіти. Навчальний процес забезпечують відомі у всьому світі картографічні видавництва: Collins (HarperCollins Publishers), Phillips, Macmillan, Oxford та Longman (Pearson Education).

Географічні атласи видаються відповідно до віку учнів, а не покласно, як прийнято в Україні. Як приклад: Collins Primary World Atlas (64 с., останнє видання 2010 р.) призначений для учнів 7-11 років. Він містить ряд карт Великої Британії, Європи та великих регіонів світу, включає інформацію щодо навичок роботи з картою (читання карти, масштаби, вимірювання відстаней). Політичні карти атласу оздоблені національними прапорами та статистичними даними, сторінки яскраво оформлено фотографіями. Окрім звичних карт, на сторінках атласу розміщено велику кількість супутникових та аеро- знімків. Також даються посилання на веб-сайти для отримання додаткових географічних знань. Атлас світу для учнів 11-14 років. Collins World Atlas (96 с.) розроблений у відповідності до національної навчальної програми та містить матеріал для тестування в класі. Багато уваги приділено регіональній частині (карти Британських островів), обов'язковим є покажчик географічних назв з указанням координат - географічної широти та довготи. Статистична інформація по країнах світу представлена окремим розділом. Широко представлено в атласі тему «Глобальні проблеми світу».

Атлас Collins Keystart - UK Atlas (New School edition), у двох частинах, містить картографічну інформацію з географії, історії та екології Великої Британії. Окремо виділені теми щодо забруднення навколишнього середовища та відомих екологічних досліджень. Карти доповнені текстом, графіками та фотографіями (подібні українські видання називають атласами-хрестоматіями).

Philip's International School Atlas (видавництво *Philip's*) для учнів 5-14 років. (160 с.) включає розділ з інформацією щодо дистанційного зондування та супутникових зображень, сучасних геоінформаційних систем. Видання

багате на зображення, що використовуються у дослідженнях для розвідки корисних копалин, меліорації земель, ерозії, геологічних досліджень та забруднення навколишнього середовища (з пояснювальними текстами). Наступний розділ складається з геологічних карт, карт вулканів і землетрусів, океанічних течій, кліматичних карт (зі статистикою); карт рослинного покриву; карт екологічних проблем, сільського господарства, енергетики та корисних копалин; висвітлено теми подорожей та туризму; населення, рівня життя і міжнародних організацій. Основний розділ атласу складається з 74 с. топографічних карт. Окрему увагу приділено спеціальним темам дослідження на Британських островах, у Швейцарії, на Близькому Сході (води і нафти), у Китаї, Японії, Нігерії, Канаді, США, Карибському басейні, Бразилії, виділено міста Токіо, Каїр, Нью-Йорк і Мехіко.

Oxford University Press (OUP) – найбільше академічне видавництво Великої Британії, що випускає навчальну та довідкову літературу. Географічні атласи видавництва *Oxford* розраховані на англійські та шотландські навчальні програми (це зазначається в самих атласах із перерахуванням номерів програм). Усі атласи містять супутникові знімки, фізичні й тематичні карти, графіки, текстову інформацію та багато фотографій. Середній обсяг атласів від 48 (*Oxford 1-st Atlas*) до 96 с. (*Oxford School Atlas*), буває й більше.

Видавництва Великої Британії пропонують серії атласів для географічної освіти інших країн світу. Наприклад, *Longman* Шкільний атлас для Східної Африки (підготовлений фахівцями з Кенії, Танзанії, Уганди і Руанди), та *Longman Australian atlas for secondary schools* (для середньої школи). *Collins School Atlas for New Zealand and the South Pacific (9-12 років)*, яскраво оформлений та інформативний атлас, був створений для шкіл Нової Зеландії. З огляду на специфіку країни, до атласу включені карти островів Тихого океану. *Oxford Intermediate Atlas for Southern Africa (67 с.)*, містить сучасні карти Південної Африки та світу. *Oxford School Atlas for Pakistan New Edition (11-18 років)* пропонує повний набір тематичних карт і основні дані про країни світу та детально – Пакистан. Кожен аспект пакистанської географії чітко представлений на картах, у тому числі на спеціально розроблених схемах і картах сільськогосподарських культур, зрошення, енергетики, основних галузей промисловості, освіти і грамотності населення, великих міст, сільських населених пунктів, транспорту, природних катаклізмів та екологічних проблем.

Macmillan Publishers Ltd. є однією з найбільших та відомих видавничих міжнародних груп (головний офіс в Англії), яка працює у понад 80 країнах світу. Однією з основних областей видавничої діяльності *Macmillan* є публікація картографічної, мистецької та наукової літератури. Карти й атласи вимагають ретельних досліджень та співпраці зі спеціалістами різних країн, щоб гарантувати достовірність інформації. Усі нові картографічні публікації видавництва готує з використанням сучасних цифрових технологій, які забезпечують високу ступінь точності та якість відображення. Видавництвом підготовлено та видано ряд навчальних атласів світу та для шкіл Канади і

африканських країн: Анголи, Ботсвани, Камеруну, Ефіопії, Гамбії, Гани, Кенії, Ліберії, Малаві, Маврикію, Намібії, Нігерії, Руанди, Сейшельських Островів, Сьєрра-Леоне, ПАР, Свaziленду, Танзанії, Уганди, Замбії.

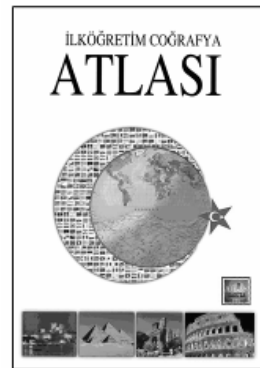
У Греції освітні традиції сягають античності. Рівні сучасної грецької освіти поділяються на дошкільну (4-6 років), початкову освіту (6-12 років), гімназії (12-15 років), ліцеї (15-18 років), професійно-технічні училища та вищу освіту. Державна освіта є безкоштовною. Навчальний план однаковий для державних і приватних шкіл початкової і другої ступенів освіти. Близько 80 % грецьких школярів користуються послугами приватних допоміжних курсів, позаяк шкільна програма дуже насичена. Атласи для школи мають класичну структуру відповідно до навчальної програми і підручників, що супроводжують вивчення географії Греції та Кіпру. Майже всі видання супроводжують електронні версії та інтерактивні карти, що знаходяться на веб-браузері.

Сучасна система освіти в Туреччині почала складатися після проголошення республіки в 1923 р. Міністерство освіти суворо контролює систему освіти: несе відповідальність за укладання навчальних програм, координує роботи офіційних, приватних і добровільних організацій, розробку навчальних матеріалів, проектування і будівництво шкіл тощо.

Початкова освіта (6 - 14 років) є обов'язковою. Середню освіту — від 14 до 17 років – можна отримати не тільки в середній школі, а й у вечірній школі або ліцеї. У старших класах ліцеїв здійснюється диференціація на гуманітарний і природно-математичний напрями. Як молодша, так і старша школи можуть працювати за академічними програмами або за професійними.

Діапазон турецьких шкільних атласів вельми широкий. Атласи готують відповідно до віку учнів, поділяючи на рівні. Окремими виданнями друкують атлас Туреччини. Різні видавництва готують атласи за класичною схемою, використовуючи сучасні технології (геоінформаційні системи для основ карт та тематичного змісту), з великою кількістю ілюстративного матеріалу. Ось тільки деякі з них: атлас для початкової школи (Altin ilkogretim orta atlas), Регіональна географія Туреччини (Türkiye Bölgesel Cografyasi), Елементарний перший атлас (Iskele İlköğretim İlk Atlas), Перший атлас (Parilti İlköğretim İlk Atlas), Атлас початкової географії (Parilti İlköğretim Cografya Atlasi), COGRAFYA ATLASI (ILKÖĞRETİM) – видавництво SAYGI YAYINLARI тощо.

Зміст атласу ILKÖĞRETİM COGRAFYA ATLASI (Перший географічний атлас) для початкової освіти (1 – 5 кл.) є показовим, схожий зміст мають й інші турецькі навчальні видання (Що таке карта?; 3-D супутникове зображення гори Ерджієс; політична карта світу; фізична карта світу; Північна Америка, Південна Америка; Європа, Туреччина, Західна Росія, Африка, Австралія, карта Департаменту

у справах цивільної адміністрації Туреччини, фізична карта Туреччини; регіон Мармурового моря; регіон Егейського моря; регіон Західного Середземномор'я; регіон Східного Середземномор'я; Центральна Анатолія; західна частина Чорноморського регіону; східний регіон Чорного моря; Східна Анатолія; Південно-Східна Анатолія; карта населення; кліматична карта; середньорічна кількість опадів; середня річна температура; карта сільського господарства та сільськогосподарської промисловості Туреччини; ліси Туреччини (пожежонебезпечні райони).

Попри залучення сучасних комп'ютерних технологій укладання та видання карт, спостерігається наявний дефіцит класичної картографічної освіти видавців. Як приклад, *İlköğretim Coğrafya Atlası* видавництва *Zambrak Basım Yayın Eđitim* 2004 р. Географічна основа тематичних карт містить багато помилок в оформленні (зникають то берегова лінія островів, то заливка островів, а інколи і самі острови). Головна фізична карта атласу стала основою для фізичних карт регіонів Туреччини, фрагменти карти механічно масштабували не змінюючи розміри шрифтів, умовних знаків, товщин річок і меж, тексти перериваються рамкою тощо. Таких помилок у цьому атласі можна знайти багато.

Загальна обов'язкова освіта в *Угорщині* починається з 6 років і здійснюється упродовж 8 років у початкових школах. Середню освіту можна здобути в профільних училищах, технікумах або гімназіях. Більшість із них є державними, багато церковних, приватних дуже мало. Загальні і середні школи існують для національних меншин із навчанням на їхній рідній мові. Географія вивчається у 7 кл. – географія материків та океанів, у 8 кл. – географія Центральної Європи, Карпатського регіону та географія Угорщини, у 9 кл. – фізична географія, у 10 кл. – соціальна географія світу та глобальних проблем. Відповідно до цих навчальних програм видаються географічні атласи для школи (покласно).

Найбільш поширеними і цікавими є атласи видавництва *Cartographia Tankönyvkiadó Kft.* та *Stiefel*. Як приклад, розглянемо два атласи. *Stiefel © Könyzetismereti atlas (17 с.)* за змістом дуже схожий з українським атласом для 6 кл., відмінним є тільки наявність топоплану міста Будапешт та карти озера Балатон. *Középiskolai földrajzi atlasz* – для середніх шкіл (видавець *Cartographia Tankönyvkiadó Kft.*, 146 с.); він не прив'язаний до конкретного класу, визначено тільки вік учнів – 9-12 років, проте він відповідає вимогам навчальної програми на рівні середньої школи. Це видання містить багато матеріалу з астрономії: структура Всесвіту, Сонячна система, Сонце, місячні затемнення, фази Місяця, орбіта Землі, список сузір'їв з малюнками. Оригінальними є малюнки внутрішньої будови Землі, геологічної історії руху земної кори, еволюції життя на Землі (хронологічні таблиці), схем вулканізму і землетрусів, тектонічних карт. Формування поверхні Землі та кожного континенту ретельно опрацьовано та подано у зручній, наочній формі. Є тематичні карти сусідніх країн та Європейського Союзу в цілому, окремі карти європейських гір (Альпи, Карпати), карти країн Далекого Сходу (Китай, Японія), покажчик географічних назв. Оформлення сторінок атласу яскраве, з використанням графіків. Є електронна версія атласу.

Загалом, зміст та оформлення угорських атласів нагадує вітчизняні видання. Щоправда, наші видавництва не друкують атласи для школи з таким великим обсягом сторінок.

Картографічні видання для шкіл Італії, Німеччини, Словаччина, Чехії, Болгарії, Польщі, пострадянських країн розглядатимуться у наступних публікаціях.

Висновки. Огляд вищезазначених атласів свідчить, що видавці спираються на досвід співпраці з учителями та науковцями. Нам слід звернути увагу на такі особливості укладання зарубіжних шкільних атласів (у вітчизняних виданнях ця інформація подається в інший спосіб):

- у більшості видань (обсягом близько 100 с.) до змісту атласів світу включають регіональний блок карт;

- іноземні видання мають значну кількість детальних топографічних карт локальних територій, що вивчаються в рамках регіональної географії (у наших атласах присутні фрагменти навчальних топокарт, не прив'язаних до конкретної місцевості);

- регіональна частина атласів містить багато топографічних планів міст;

- включення до карт світу супутникових та аеро- знімків територій, що вивчаються, допомагає дитині оцінити реальне положення об'єктів у світі;

- в атласах розміщують прогнози карти;

- написи на картах і в пояснювальних текстах чіткі, легко читаються та вирізняються на карті, що має істотний вплив на сприйняття карт атласу дітьми;

- деякі атласи готують зі вставками із спеціальної прозорої плівки, що дозволяє використовувати їх на уроці демонструючи з проектора;

- електронні версії атласів розширюють педагогічні можливості викладання географії (при наявності мультимедійної дошки);

- більшість видань має значний обсяг сторінок, містить велику кількість пояснювальних текстів, картосхем та графіків, що розкривають тему;

- використання сучасних цифрових технологій не повинно порушувати існуючі картографічні правила оформлення карт, їх можливості необхідно направляти на поліпшення точності та якості карт;

- наявність покажчика з географічними координатами полегшує пошук географічних назв на картах атласу.

Більшість розглянутих видань демонструє загальний розвиток країни, рівень географічної освіти, коло національних інтересів та картографічну культуру. Широкий асортимент англійських видань, їх глибокий зміст та стиль оформлення, може багато чому навчити вітчизняних картографів. Атласи країн колишнього соціалістичного табору часто є близнюками не тільки за тематикою карт, а й за стилем оформлення атласів. Вивчаючи досвід роботи іноземних картографічних видавництв, українські укладачі шкільних карт та атласів можуть значно розширити свій кругозір і збагатитися цінним досвідом.

Рецензент – кандидат географічних наук, професор А.М. Молочко

Література:

1. *Бойко В.М.*, Закордонний досвід розвитку географії рідного краю // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 5. – С. 28-29.
2. *Верещака Т.В., Судакова Е.А., Ханкебо Тилахун Э.* Школьно-краеведческие атласы (результаты исследований) // Изв. вузов. Геодезия и аэрофотосъемка. – 2006. – № 6. – С.145-157.
3. *Сваткова Т.Г.* Атласная картография: Учеб. пособие.– М.: Аспект Пресс, 2002. – 203 с.
4. *Скавронський П.С.* Зміст та структура навчального географічного атласу світу для шкіл США // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. праць. – Вінниця.: Антекс-УЛТД, 2004.– Вип. 4.– С. 260-263.
5. <http://www.cartographia.hu>
6. <http://www.harpercollins.com>
7. <http://www.octopusbooks.co.uk/philips-maps>
8. <http://us.macmillan.com>
9. <http://www.pearsoned.co.uk>

Л.Н. Даценко

ИНОСТРАННЫЕ УЧЕБНЫЕ АТЛАСЫ ДЛЯ ШКОЛЫ. ЕВРОПА

В статье сделан обзор картографического обеспечения курсов географии в школах Великобритании, Греции, Венгрии и Турции. Рассмотрены системы образования этих стран. Дана общая характеристика оформления и содержания атласов.

Ключевые слова: учебный атлас, географический атлас, система образования.

УДК911.3

Н.А. Євтушенко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ВИКОРИСТАННЯ КАРТОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТЕРИТОРІЇ

У статті викладено загальні положення теорії систем і теоретичні основи загального методу моделювання як засобу вивчення складних систем реальної дійсності та розвинення у межах картографії такого теоретичного розділу, як використання карт для дослідження складних об'єктів, осмислення методологічних основ картографії. Проведено аналіз та узагальнення існуючих методичних підходів для проведення комплексної оцінки ресурсної забезпеченості рекреаційної сфери.

Ключові слова: картографічний дослідницький метод, локальний метод, регіональний метод, рекреаційний потенціал, рекреаційні ресурси, туристсько-рекреаційні ресурси.

N. Yevtushenko

THE CARTOGRAPHIC RESEARCH METHOD USED TO ANALYSE THE TOURIST AND RECREATION POTENTIAL OF THE TERRITORY

The article formulates the general theories of systems as well as the theoretical basis of a modeling method as the one that studies complex systems of real life. The article shows

© Н. А. Євтушенко